

Ján ČAJAK– významná osobnosť vojvodinských Slovákov

Vážený pán predseda obce, vážený pán riaditeľ, vážení učitelia, vážení prítomní srdečne ďakujem za pozvanie zúčastniť sa zaznamenávania 150. výročia narodenia Jána Čajaka a tejto konferencii jemu venovanej. Som súčasne veľmi hrdý, že ste sa rozhodli zaznamenať toto okružle jubileum významnému dejateľovi, ktorého meno nesie naša škola.

Ján Čajak nebol iba spisovateľom, kultúrnym a osvetovo -výchovným pracovník ale bol aj vynikajúcim učiteľom, redaktorom novín a časopisov a hybnou silou spoločensko – politického života ako v Petrovci, tak aj v celej Vojvodine. Tento veľký muž sa narodil pred 150 rokmi. Pre jeho ohromné zásluhy o rozvoj dolnozemskeho krajanského života a šírenie slovenského písaného slova si zaslúžil, aby sme mu venovali niekoľko minút zo svojho voľného času.

Spolok Slovákov z Juhoslávie zaznamenal 150. výročie narodenia Jána Čajaka prednáškou, ktorá odznela 19. júna 2013 v Mestskej knižnici v Bratislave. Prednáška bola venovaná širšiemu publiku a preto bola koncipovaná tak, aby zachytila celistvosť politického, kultúrneho a vzdelanostného života Slovákov na Dolnej zemi a v samotnom Petrovci. Pre túto vzácnu príležitosť som vybral niekoľko myšlienok a historických skutočností týkajúcich sa Jána Čajaka. Dovoľte mi, aby som ich prezentoval.

Ján Čajak na Dolnej zemi

Ján Čajak chcel byť pôvodne evanjelickým kňazom, stal sa však učiteľom. Pre svoje národné „panslávské“ presvedčenie mal stále problémy, vylučovali ho zo škôl, a tak sa stal vystaňovalcom - odišiel zo Slovenska medzi dolnozemske Slovákov. Prvýkrát zavítal do Selenče roku 1893 a tu sa roku 1895 oženil s Kornéliou, dcérou vtedy už nebohého evanjelického farára Daniela Belohorského. Roku 1897 sa im narodil prvý potomok – syn Ján Čajak, ml.

V októbri roku 1899 sa Jánovi Čajakovi podarilo obsadiť uvoľnenú učiteľskú stanicu v Petrovci, pravda, vďaka pomoci rodiny Maršalovej, Kvačalovej a petrovskému farárovi Jurajovi Mrvovi. Farár Juraj Mrva nemal kaplána a Ján Čajak mu ochotne pomáhal, o čom samotný Čajak vo svojich rozpomienkach napísal: „ ... *Zastupoval som ho pri raňajších službách, ako tiež i pri nedeľňajších službách, pochovával som, krstil, vádzal, neraz som kázal aj v nedeľu...* “

Život v Petrovci bol oveľa bohatší ako v Selenči. V Petrovci začiatkom 20. storočia už bola vytvorená vrstva národne uvedomelých obchodníkov, malých priemyselníkov ako aj inteligencie. Keď prišiel Ján Čajak v roku 1899 do Petrovca, Petrovec bol už vyspelým mestečkom.

Ján Čajak v Petrovci

V čase, keď Ján Čajak prišiel do Petrovca, hneď sa stal ústrednou osobnosťou kultúrnej a osvetovej aktivity dolnozemsých Slovákov a zároveň aj významný reprezentant tunajšej slovenskej literatúry. Vtedy sa v Petrovci čítali Narodnie noviny, Národný hlásnik, Stráž na Sione, ale aj Tranovský a martinský kalendár, pred prvou svetovou vojnou až 2000 výtlačkov. Okrem toho, Petrovčania čítali Hodžov peštiansky Slovenský týždenník, ktorého sa v Petrovci predalo až 300 výtlačkov a novosadský Dolnozemský Slovák, cca. 150 výtlačkov.

Ján Čajak po príchode do Petrovca na žiadosť pokrokovej mládeže, obnovil činnosť Nedeľnej školy, ktorú navštevovalo cca 80 poslucháčov. Schádzali sa trikrát do týždňa a Čajak ich najprv učil počty a písanie hlavne listov, potom zemepis, priemyselný, kultúrny a hospodársky rozvoj krajín, najmä najvyvinutejších. Týmto chcel u poslucháčov vzbudiť záujem o obchod a toto potom spracoval aj vo svojom románe Rodina Rovesných. Poslucháčov oboznamoval aj s literatúrou, najmä slovenskou, so spisovateľmi akými sú napr. Kukučín a Kalinčiak, učil ich aj o básnickom diele Hviezdoslava, zo srbskej literatúry prezentoval Lazu Lazareviča a s ruskej Tolstoj.

V tomto období mu, ako štyridsaťročnému, bola uverejnená prvá poviedka Predaj hory. Čajak ju prečítal na literárnom večierku. Učiteľovi Juliusovi

Kubánymu sa zapáčila a poslal ju do Národných novín, lebo Čajak si sám neveril a nemal odvahy sám ju poslať.

Ján Čajak sa veľmi aktívne zapojil do politického života. Jeho aktivita bola výrazná v hodžovských voľbách na začiatku 20. storočia. Totiž, v kulpínskom volebnom obvode Srbi a Slováci uzavreli politickú dohodu, že budú podporovať jedného kandidáta, raz to bude Srb a v ďalších voľbách Slovák. Týmto spôsobom sa dostal do uhorského parlamentu roku 1869 Viliam Paulíny – Toth. Vo voľbách do uhorského parlamentu roku 1904 v kulpínskom okrese kandidoval ako spoločný slovensko – srbský kandidát Milan Hodža. V nadväzovaní a upevňovaní kontaktov a v tvorbe spoločnej volebnej stratégie veľkú úlohu zohral práve Ján Čajak. Ako je známe Milan Hodža bol do uhorského snemu zvolený ako spoločný srbsko-slovenský kandidát.

Na začiatku 1. svetovej vojny bol Ján Čajak, spolu s ešte 190 poprednými Srbmi a 8 Slováckmi rukojemníkom – väzňom v Petrovaradíne, Srijemskej Kamenici a Subotici, ktorých vládne vrchnosti izolovali preto, aby mali istotu, že sa uhorskí Slovania, pre svoje sympatie voči Srbsku, nebude búriť. Ak by tak bolo rukojemníci by boli popravení. Medzi poprednými Slováckmi boli: Vladimír Mičátek, učiteľ a Ján Piksiades roľník z Kysáča, Gustáv Klobušický, evanjelický kulpínsky farár, kulpínsky učiteľ a správca školy Štefan Kvas a štyria Petrovčania: Ján Grúnik, správca Petrovskej sporiteľne, Eduard Greisinger a Ján Čajak, učiteľ a Pavel Kukučka, obchodník. Čajak bol

rukojemníkom od konca júla do októbra roku 1914, keď bol prepustený. O svojom zajatí napísal dielo pod názvom Zápisky z rukojemstva, ktoré uzrelo svetlo sveta nákladom kníhtlačiarne účastinárskej spoločnosti v Petrovci roku 1923.

Po ukončení prvej svetovej vojny, Rakúsko - Uhorsko sa rozpadlo a vznikli nové štáty, okrem iného aj Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov, v ktorom sa ocitol aj Petrovec. Bolo cítiť potrebu po vlastnom časopise, vlastnej tlači. Niektorí snaživci na čele s Andrejom Labáthom založili Nakladateľský spolok, ako účastinársku spoločnosť. Kúpili dom, zadovážili tlačiarenské stroje, do Petrovca povolali vyučených sadzačov a iných tlačiarenských robotníkov a začali vydávať týždenník Národná jednota. Prvým redaktorom bol Ján Čajak a prvé číslo vyšlo 21. februára 1920. Čajak redigoval Národnú jednotu viac ako dva roky, do 21. apríla 1922. V kníhtlačiarňi sa tlačili slovenské knihy, periodiká, učebnice, školské tlačivá apod. Otvorené bolo aj kníhkupectvo.

Čajak odišiel do dôchodku roku 1924 ale sa neutiahol do ústrania. Písal a pomáhal vo vydávaní časopisu Svit – bol to časopis akademickej mládeže.

Ján Čajak sa aktívne zapojil do aktivít zakladania slovenského gymnázia v Petrovci. Bol veľkým zástancom myšlienky, že slovenské gymnázium musí byť v Petrovci, lebo je tu široké slovenské zázemie.

Keď v roku 1932 sa začala aktivita založenia Matice slovenskej v Juhoslávii, Ján Čajak bol jedným z najaktívnejších. Bol predseda literárneho a národopisného odboru MS v Juhoslávii a v rokoch 1933-38 redigoval mesačník pre literatúru a kultúru *Náš život*. Venoval sa aj kultúrno - organizačnej práci, najmä budovaniu kultúrnych inštitúcií vojvodinských Slovákov v nových spoločenských podmienkach.

Ján Čajak mal rád spoločnosť, zvlášť mladých ľudí. Bol v stálom styku s gymnaziálnou a vysokoškolskou mládežou. Viedli rozhovory o literatúre, o spoločenských a kultúrnych problémoch. Básnik Juraj Mučaji, ktorého literárny kritik, akademik Ján Kmeť, stavia do polohy prvého moderného básnika vojvodinských Slovákov, vo svojich spomienkach o Čajakovi uvádza:

„... Cez letné prázdniny bol som u neho aj pečený aj varený každý boží deň. A bolo to dobre. Lebo baťko Čajak má pravé slovenské srdce, srdce človeka...Vídavali ho chodiť s paličkou v ruke, v bielom obleku, s bielym klobúkom na hlave, ako sa túla poľami, pristaví každého, vypočuje a dodá mu sily a vôle, už či v rokoch biedy alebo v rokoch nepravých pre celý náš národ...“.

Ján Čajak bol nábožensky orientovaný človek, veľa čítal náboženskú literatúru najmä Bibliu o čom napísala aj jeho dcéry Adela Petrovičová v článku *Posledné dni Jána Čajaka*. Je to zápis o jeho posledných týždňoch života v Petrovci, v máji roku 1944. Adela medzi iným spomína: *„...Pri tejto spomienke nemožno*

mi nespomenúť jeho malú, čiernu koženú Bibliju. Presne v strede sú jej listy hlboko zodraté, čo svedčí, že najväčšmi miloval žalmy a prorokov. Evanjeliá a epištoly čítal systematicky. Posledný čas už ani nečítal inú knihu. Okrem Biblie rád sa prehŕňal v Koráne a Talmude. Hľadal rovnaké prvky náuk o láske k blížnemu vo všetkých náboženstvách, študoval Budhu, prirovnával a zistil, že skoro každé náboženstvo v podstate usiluje o mravnú obrodu človeka v zmysle hlbokých zásad ľudskosti“.

Plných päťdesiat rokov pôsobil Čajak v Petrovci. Bol učiteľom, ale jeho aktivity boli viditeľné na poli osvety, ľudovýchovy, kultúry, v novinárstve. Jeho slová, napísané alebo povedané, boli smerovníkom mnohých Petrovčanov ale, verím aj iných Slovákov, nie iba vo Vojvodine. Bol veľkým národovcom, ale nie nacionalistom, vedel žiť v spoločenstve s inými národmi, najmä so Srbmi. Keď roku 1943 zaznamenával svoje 80. narodeniny, gratulantom sa okrem iného prihovoral aj týmito slovami: „ *Národnite, ale národným uvedomovaním a zápolením prekonávajúte úzky nacionalizmus a prebýjajte a k cieľom človečenstva, k cieľom všetkých ľudí...* “

Ján Čajak urobil veľmi veľa pre dolnozemských Slovákov a najmä pre Petrovčanov. Myslím si, že sa Petrovčania správne rozhodli, že základnú školu pomenujú jeho menom. Som hrdí, že som mohol navštevovať školu Jána Čajaka a tu nadobúdať vedomosti od vynikajúcich učiteľov. Viem, že aj dnes na škole pôsobia vynikajúci učitelia, mám poznatky o tom, že dosahujete krásne

úspechy vo výchovno – vzdelávacej práci a preto by som bol rád, vážení kolegovia učitelia, keď by ste zachovali túto skvelú tradíciu aj pre budúce generácie.

V Petrovci, 23.11.2013

Samuel Jovankovič